

Rerum Naturalium Fragmenta No. 25

Szemere László: A fürj és a fogoly
viszonylagos elterjedése
Magyarországon 3

Szemere László: Ismeretlen
Syrrhaptēs paradoxus (Pall.)
adatok 25

Budapest
1910

A fürj és a fogoly viszonylagos elterjedése Magyarországon.

írta

Szemere László.

Az impulzust a szóban forgó kérdés tisztázására — mint ismeretes — dr. Tarján Tibor úr adta meg, aki észlelte, hogy Békés megyében a fürj ritkább, míg a fogoly elszaporodott; ezzel szemben Moholon (Bács m.) vadászván, a fürjek óriási tömege mellett kevés foglyot lelt, 1906 január 12-én keltezett soraiban nyílt kérdés tárgyává tette azt, hogy vajjon tényleg a fogoly szorította-e ki a régebben gyakoribb fürjet?

Ez az előzetes kérdés megjelent az „Aquila” 1906. évfolyamában, s a hazai természetrajzi és vadászati szakirodalom azon évi füzeteiben. (Zoológiai Lapok, Vadászlap, Erdészeti Lapok, Természet.) Az 1907. év elején aztán kibocsájtotta a M.K.O.K. a kérdőíveket, melyek szinten megjelentek a fenti lapokban, s a Természettudományi Közlönyben is, külön is megkapta a Központ minden megfigyelője, s az erdőhatóságok is.

A kérdések — melyekhez előzetes támpontokat nyújtott Schenk Jakab adjunktus úr — ezek:

1. Minő a viszony jelenleg valamely (lehetőleg pontosan megjelölt) területen a fürj és fogoly között, melyik a gyakoribb?
2. Minő volt ez a viszony régebben?

3. Minő okra vezethető vissza az egyik vagy másik faj csökkenése vagy elszaporodása, tényleg kiszorította-e a fogoly a fürjet?

Folytatólag: "Megjegyzendő, hogy lehetnek oly területek is, a melyeken az egyik vagy mind a két faj elő sem fordul; az országos felvétel csak akkor teljes, ha ismerjük ezeket a területeket is, s ezért kérjük ezeket is jelezni."

A felhívás többi részéhez még utóbb visszatérek.

A hivatalos jellegű erdőhatósági kérdőívekből nem jött vissza mindössze 65, hiányos volt 2, ismétlődő 4. A központ megfigyelői közül 49-en szoltak a tárgyhoz, s így a feldolgozott közlemények száma 114 darab volt.

1909 november-december havában, midőn a M.K.O.K. részéről azok feldolgozásával megbízattam. Első szempillantásra talán kevésnek látszik az összegyűlt anyag, s hogy mégis ezek alapján is tárgyalhatók a kérdőpontok, az abban leli magyarázatát, hogy:

1. A megfigyelők jó és jóformán egyenként is helytálló kész dolgozatokat küldtek be, nem pusztán rövid választ a feltett kérdésekre.

2. Az adatok meglehetősen egyenletesen oszlanak el Magyarország területén. 10 megyéből adat nincs, de az összképre ez zavarólag nem hat, mert ezek is különféle helyein vannak az országnak.

Nincs adatunk: Abaujtona, Árva, Bereg, Borsod, Esztergom, Fogaras, Krassószörény, Marostorda, Szepes és Tolna megyéből. Azonban vadlelövési statisztika — amennyiben azt egyáltalán figyelembe vettem — ezen megyékből is van. Ezeket a „Vadászlap”-ból jegyeztem ki, s e lap szerkesztőjének külön is köszönettel tartozom azért, hogy módot nyújtott a táblázatok eredetijének a megsejtelésére.

Tekintettel arra, hogy a foglyot és fürjet sem kölcsönösen, sem más fajjal össze nem tévesztik — mint teszem a ragadozókat — ez oldalról elfogadhatók volnának a rubrikák adatai, ezek érdemleges elbírálása a feldolgozásban alább lesz.

Annyit minden esetre bizonyítanak, hogy Magyarország minden megyéjében van fürj és fogoly is, s hogy mindkét fajból sokszorosán több van a síkságon, mint az erdős vidékeken, vagy a magasabb hegységekben. Erre vonatkozólag a megfigyelők beküldötte anyagból közelebbi adatokat kaptunk olyan helyekről, hol egyik vagy másik, vagy mindkét faj hiányzik, ezek azonban csak szűkebb területre — néhány falu határára — szólnak.

Midőn a Központ nevében köszönetet mondok mindazon uraknak, kik adataikat rendelkezésünkre bocsájtották, felsorolom azokat, kik tüzetesebben szóltak a kérdéshez: Barthos Gyula, Matusovits Károly, Kosztra László, Majos Ferencz, Külley János, Rimler Pál, Magdits Károly, Veverán István, Szeőts Béla, Hegymeghy Dezső, Menesdorfer Gusztáv, Binder Béla, Szalay Béla, Dr. Szalay Géza, Fekete Antal, Wáhl Ignác, Rácz Béla, Lészai Ferencz, Szilágy Kornél, Oláh Sándor és Felsőeőri Nagy Gyula megfigyelők.

Többen ívekre menő kész dolgozatot küldtek be, megkönnyítve ezáltal munkámat, mely így nem is állott egyébből, mint kivonatolásból és egyeztetésből. Azonban a többi megfigyelők s az erdőhatóságok is jó adatokat szolgáltatottak s úgy ezekre, mint a felsorolt urak dolgozataira sűrűn vissza fogok térni.

Feldolgozásom a felvetett három kérdés sorrendjét követi, de hogy zavarólag ne legyen a végén azon területek fölemlítése, melyeken egyik vagy másik, esetleg mindkét faj hiányzik, ezt letárgyalom már itt.

Tágabban mutatja azt a vadlelövési statisztika is, t. i. hogy hol van kevés fogoly és fűrj, de még ott is a közölt számoknál több feltételezendő, mert rendes lajstromot kevés helyen vezetnek, főleg a fűrjről, melynek számadatai tehát pesszimisztikusabbak a fogolyénál s sehol avval parallel nem haladnak. Oda nyilatkoznak: Veverán István, Kosztra László, Szalay Béla stb. Érdekes Kánya János erdőőr írása : egyenként szálnak fel és kicsin pontot mutat...", hasonló jelentés jött Dorgosról, a hol szintén abban vélik a fűrj szaporodásának az okát adni, hogy: „vadászaton nem lövetnek."

Ezzel szemben, bár alárendeltebb viszonyban vannak olyan helyek, a hol a fűrjvadászat dominál, főleg a délibb megyékben, s ilyen adat is van: „...Néhol az uradalmak vizslával az utolsóig kilövik ..." (1335-07 M.K.O.K. szám!)

I. táblázat.

Azon helyek kimutatása, hol a fürj és a fogoly igen gyéren, vagy egyáltalán nem fordul elő:

Egyik faj se fordul elő: Hegybánya, Bacsófalva, Gyekés, Magaslak, Irtványos (Hont m.).

Perdix perdix L.

Nem fordul elő:

Szentmihálykörtvélyesen (Máramaros m.), hol az 1906. évi erős tél pusztította ki őket, Sziklatelep (Zólyom m.) ugyanúgy 1000—1200 m. tengerszín feletti magasság.

Igen ritka: Kovászna (Háromszék m.) „azelőtt híre se volt”, Gyergyótölgyes (Csík m.); Nagybocksó (Máramaros m.), Rahó, Técső, Alsó- és Felsőkalocsa, továbbá Ökörmezőn (Máramaros m.) 30—40 fordul elő; Sóhát, Ungbükkös, Szemerekő (Ung m.), hol azelőtt nem is volt. Znióvárálja (Turócz m.).

Coturnix coturnix L.

Nem fordul elő: Felső- és Alsószinevér (Máramaros m.), Sóhát. Ungbükkös, Szemerekő és Havasköz (Ung m.).

Igen ritka: Gyergyóbélboron (Csík m.) 900 méteren túl is látható, Gyergyótölgyesi járás u. o.; Abrudfalva (Alsófehér m.); Nagyilva, Magura, Szentjózsef, Les (Besztercze-Naszód m.); Nyustya (Gömör m.) és általában ezen megye északi részében; Szentmihálykörtvélyes (Máramaros m.), Nagybocksó, Rahó, Alsó- és Felsőkalocsa. Ökörmező, Técső (Máramaros m.),

Sziklatelep (Zólyom m.) 1000—1200 m magasan; Znióvárálja (Turócz m.).

A jelentésekből kitetszik, hogy a fürj és fogoly mindenütt, ahol bárcsak pár holdnyi rétecskét vagy szántóföldet, erdei irtást lel, előfordul, még ha az tetemes tengerszínfeletti magasságban van is, hogy itt hol a határ, arról nincs elég adat. Az I. táblázatban felsorolt adatok beküldői tehát a kérdőpontokra teljes választ nem adhattak, jórészt meg is jegyzik, hogy a két faj közti viszony egyik vagy másik faj hiánya miatt nem volt tanulmányozható.

Ezen helyeken a viszony régebben is jórészt ugyanilyen volt, de az sűrűn előfordul, hogy az erdőirtás nyomán megjelenik a fogoly, azután a fürj is. Az összkép kibontakozását megnehezíti az időszakos kipusztulása valamely vidékről egyik-másik fajnak, erről bizonyosságot nyújt az 1906/7. évi szigorú tél, a mikor is igen sok fogoly pusztult el, de korántsem mindenütt az egész országban.

Ahol a foglyokat télen etették, vagy ahol a mezőn elég szalmakazal, cséplésnyom stb. maradt, ott a foglyok az erős téladaczára is szépen átteleltek (pl. Mohácson).

Vegyük most sorra a kérdéseket.

1. Minő a viszony jelenleg valamely (lehetőleg pontosan megjelölt) területen a fürj és fogoly között, melyik a gyakoribb? (A „jelenleg” az 1907. évre vonatkozik).

2. Minő volt ez a viszony régebben ?

A II—VI. táblázathoz tartozó rövidítések magyarázata:

- a) = Sok fogoly, sok fürj, egyenlő számban.
- b) = Sok fogoly, fürj kevesebb, de szintén bőven van.
- c) = Sok fogoly, fürj kevés van.
- d) = Kevés fogoly, kevés fürj, egyenlő számban.
- e) = Sok fürj, fogoly kevesebb, de az is bőven van.
- f) = Sok a fürj, kevés a fogoly.
- g) = Kevés a fogoly, de fürj még kevesebb van.
- h) = Kevés a fürj, de fogoly még kevesebb van.

II. Táblázat a Dunántúlra.

Adatok az első kérdéshez.

- a) Sopronujlak, Kisostoros, Csáva, Felsőrámócz, Sopron-szentmárton (Erdőhatóságok).
- b) Gogánfa (Herczeg Esterházy uradalma), Kismarton, Vulkapatak, Fertőfehér-egyháza, Sércz, Oszlop, Lajtaszentgyörgy, Kismarton, Czinfalva, Vulkapordány, Nagyhöflány, Szárazvám, Büdöskut. Továbbá Répáspuszta (Somogy m.), Lengyeltóti, Kaposvár, Malomháza.
- c) Csáktornyai járás (Zala m.), Gyiróth, Körmend (kiterjesztve egész Sopron m.-re SCHREINER J.) Nagyatád, Rimaszentkirály, Lábod, Görgeteg, Iharosberény, Ravazd.
- d) Szentpétertől Révkomáromig. Tata.
- e) Tab (Somogy m.).
- f) Pilisszentkereszt (Pest m.).

Adatok a második kérdéshez. — Daten zur zweiten Frage.

- a) Iharosberény, Répáspuszta.

- b) Kaposvár, Igal, Lengyeltóti, Nagyatád, Malomháza, Körmend, Zalagógánfa, továbbá herczeg Esterházy uradalmai, mint fentebb.
- c) Ravazd, Csepreg (Sopron m.-re kiterjeszti Schreiner Jenő), Gyiróth (Veszprém m.), Csáktornyai járás (Zala m.).
- d) Pilisszentkereszt (?)
- e) Tab.
- f) Tata.

Az a kép tárul elénk, hogy a Dunántúl általában sok a fogoly s helyenként a fürj is szép számmal tenyészik, illetőleg tenyészett 1907-ben. A kérdés a fürjek számának a mérlegelésénél a már megtelepedett fürjekre irányult, nem akartam a táblázatot komplikálni azzal, hogy még a fürjek vonulását is belehozzam itt a viszony megállapításába, kézenfekvő dolog, hogy a vonulás idejében helyenként az arány a fürjekre kedvezőbb lesz.

Általában a „sok” és „kevés” kifejezéseket szélteben használják, anélkül, hogy a kettő közti határt megállapíthatnék. E rovatokban a „kevés” kifejezés a fürjre nem vehető pesszimiztikusan, pl.: Vaszary Ernő rendes megf. a fürjek fogyását jelzi, de azért Ravazdon két nap alatt lehet 123 darabot lőni egy helyen néhány puskásnak!

Nem vontam be a vadlelövés statisztikai adatait, mert az a fentebbi — bár kevesebb, de megbízhatóbb — adatokból kibontakozó képre zavarólag hatna, nem szükséges azt bizonyítanom, hogy a lőtt fürjek számát a Dunántúl se tartják nagyon nyilván s ki tudja, hogy a közzétett számoknak hányszorosa szerepelne, ha minden lelőtt fürj adata helyet kapna?

De tudományos becse az adatoknak még akkor sem lenne sok, ha azt lelkiismeretesen nyilvántartanák is s beküldenék, hogy hol mennyi fürjet lőnek. Mondjuk, hogy az uradalmak a statisztikát jól vezetik. De megeshet, hogy egy bizonyos évben nem vadászik éppen az az egynéhány ember, aki a legtöbb fürjet szokta lőni egy adott területen. Ezt a feldolgozó nem tudja meg — s előáll egy hiatus, a minek talán egészen más magyarázatát fogja keresni!

A megyénként, vagy mondjuk az egész országra szóló számoknál ez csak apró hullám, mely az összképet nem zavarja s ez némi támpontul alkalmilag használható, de már a helyiérdekű statisztikára — melytől eleinte többet vártam — károsan hat.

De egyes vadásztársaságoktól használható statisztikai adatokat kaptam. A viszony a fürjek rovására változott, de nem szembeszökően.

III. Táblázat a Kis Magyar Alföldre.

Adatok az első kérdéshez.

- c) Keszegfalu, Megyerics, Uszony, Magyaróvár, Csorna.
- f) Hövej.

Adatok a második kérdéshez.

- b) Csorna,
- e) Hövej.
- f) Keszegfalu, Újszóny, Megyerics, Komárom.

A statisztikai adatok bevonásával megállapítható, hogy a Kis Magyar Alföldön is hasonló a viszony, mint a Dunántúl (pl. Komárom megyében 1907-ben 49,108 foglyot s 5228 fürjet lőttek a rubrikák szerint). A viszony megváltozása is hasonlatos az előbbihez. A statisztikai adatokról alkotott véleményem ide s a következő vidékekre is vonatkozik.

IV. Táblázat a Nagy Magyar Alföldre.

Adatok az első kérdéshez.

- a) Apatin, Békéscsaba, Thass, Laskod (Szabolcs m.).
- b) Titel, Nagyvárad, Hantos, Székesfehérvár, Hajdúnánás, Csurgó, Szatmárnémeti, Detta, Temeskubin.
- c) Vadász, Újvidék (kiterjesztve a Bácskára), Mohács, Siklós, Szentlőrincz, Baranyavár, Csanádpalota, Izsák, Zajta.
- d) Királyhalom, Szinyérváralja, Ungvár.
- e) Csantavér, Mezőtúr, Abony, Barcs, Rudolfsgnád.
- f) Szerep, Újtelek, Lasztomér, Cselej, Egress, Sárospatak, Sátoraljaújhely.
- g) Ráczeke, Nagyszöllős.

Adatok a második kérdéshez.

- a) Szatmárnémeti.
- b) Siklós, Szentlőrincz, Baranyavár, Nagyvárad.
- d) Apatin, Szinyérváralja, Nagyszöllős.
- e) Vadász, Hantos, Székesfehérvár, Abony, Izsák, Ráczeke, Csurgó.
- f) Csantavér, Titel, Újvidék, Mohács, Békéscsaba, Szerep, Csanádpalota, Királyhalom (Szegednél), Hajdúnánás, Thass, Temeskubin, Rudolfsgnád, Ungvár, Sárospatak, Egress, Cselej, Lasztomér, Sátoraljaújhely.
- h) Detta.

A Nagy Magyar Alföld viszonya hasonló a Dunántúlihoz, de nem annyira kedvezőtlen a fürjekre, főleg a déli megyékben, pl. a Rudolfsgrádi vadásztársaság 1906-ban 2469 fürjet lőtt 341 fogoly mellett. Ezekből nyilvánvaló, hogy a fürjek főleg a Nagy Alföld északibb részeiben fogatkoztak meg feltűnőbben.

V. Táblázat a keleti hegyvidékekre.

Adatok az első kérdéshez:

- a) Zabálcz (Temes m.).
- c) Tótvárad.
- d) Besztercze. Türkös, Magyargorbó s az „Erdőhát” Kolozs m., Zilah, Dész, Kelmák, Topánfalva.
- e) Dorgos.
- f) Dészna, Naszód, Ujegyháza, Zsibó.
- g) Rozália, Torda, Segesvár, Szászsebes, Székelyudvarhely.
- h) Brád, Kőrösbánya, Erzsébetváros.

Adatok a második kérdéshez:

- c) Tótvárad, Zilah.
- d) Besnyő, Fehéregyháza, Dipse, Felsősebes, Naszód, Dész, Zabálcz, Torda, Topánfalva.
- f) Dészna, Türkös, Erzsébetváros, Magyargorbó s az Erdőhát Kolozs megyében.
- g) Segesvár, Ujegyháza.
- h) Brád, Rozália, Szászsebes.

A keleti hegyvidék már más képet mutat, főleg ha belevonjuk az I. táblázat idevágó adatait is. A két faj tömegesebben csak a

síkságokkal határos, kulturálisabb helyeken fordul elő, egyébként mindkét faj sokkal kevesebb számban szerepel, mint a II–IV.táblázatban. A viszony keveset változott.

VI. Táblázat az északi hegyvidékre.

Adatok az első kérdéshez:

- a) Bábaszék.
- c) Nyitraivánka, Valkó.
- d) Zsarnóczakohó, Bodony, Znióváralja, Rezsőpart, Szikla (Zólyom m.).
- f) Domonya.
- g) Százd, Liptóujvár, Németlipcse. Rózsahegy, Losoncz, Trencsén.
- h) Keczerpeklén (Sáros in.), Budatin, Tavarua.

Adatok a második kérdéshez:

- a) Bábaszék.
- b) Losoncz.
- d) Bodony, Keczerpeklén, Znióváralja. Rezsőpart, Szikla.
- f) Százd, Nyitraivánka. Valkó, Domonya, Tavarua.
- g) Németlipcse, Rózsahegy, Budatin.
- h) Zsarnóczakohó, Liptóujvár, Trencsén.

A viszony az V-höz hasonló, helyenként még elég fürj akad, régebben több volt a számuk, de mégsem lehetett a „sok” fürjet jelző rubrikákba osztani, mert ezen túlnyomórészt erdős vagy sziklás területeken valami intenzíven régebben sem tenyészték, a kivételek érvényre jutottak — már amennyire a kérdésekre kapott feleletek száma ezt lehetővé tette.

3. Minő okra vezethető vissza az egyik vagy másik faj csökkenése vagy elszaporodása, tényleg kiszorítja-e a fogoly a fürjet?

A táblázatokra vetett futólagos pillantás után feltámadhatna az a gyanúnk, hogy e két faj közti számarányban valamelyes „kiszorítás” közrejátszik.

De olvasva a megfigyelőknek e kérdésre adott válaszait, legott tisztán áll előttünk, hogy a fürj megfogyásának az oka nem hozható összefüggésbe a fogoly elszaporodásával. Emez állítást a beküldött jelentések idevágó kivonataival fogom bizonyítani, míg Dr. Tarján Tibor úr feltevése ezentúl is feltevés marad s mint ilyen nem osztja nézetét a beküldött jelentések 97 perczentje, reális megfigyelés e feltevést egyáltalán nem támogatja.

Hogy a fogoly a fürjet kiszoríthatja, arról tudósítottak: Malomházáról Horváth Adolf erdőőr: „A fogoly teljesen a fürjet ki nem szoríthatja ” (sic!) Erdőhatóság Magyaróvár: „A fogoly kiszoríthatja a fürjet.”

E két téveteg adattal szemben hangsúlyozza minden megfigyelő, hogy a fogoly nem szorítja ki a fürjet, vagy a hol gyéren fordul elő mindkét faj ; egyszerűen felemlítik, hogy ott erről szó sem lehet, illetőleg ez nem állapítható meg. Minthogy a megfigyelők a fürj pusztulását behatóan és sok oldalról megvitatják s a felsorolt különféle pusztulási tényezőket sorra fogom venni, nem sorolom fel mindama adatokat, melyek pusztán elutasítják a feltevést; érdekességüknél fogva néhányat mégis felemlíték.

Erdőhat. Zsarnóczakohó : „A fürjet a fogoly nem szorítja ki, illet senki se figyelt meg.” Trencsén: „. . . mert a fogoly száma is csökkent; tehát nem szorította ki egyik faj a másikat.” Nagyatád: „. . . találkozás esetén a fogoly nem üldözi a fürjet.” Barthos Gyula: „Mindig úgy találtam, hogy azon „paraszt-mezőkön,” melyeken a legtöbb fogoly élt, ugyancsak a legtöbb fürj volt található és viszont. Normális körülmények között bármelyik ottani (Iharosberény) földterületen háromszor-négyszer annyi fürj és ugyancsak annyi fogoly elérhetne!” Holler Pál, Arad: „A legtöbb fürj éppen a jó fogolyterületeken található s a fogoly nem üldözi el . . .” stb.

Néhol, mint pl. Thasson (Szabolcs m.) s Temes m. némely részén is, szűkebb területen vagy az egyik, vagy a másik tartózkodik sűrűbben, a mi a két faj biológiai különbségéből ered, Temesben, hol nedves síkságok fensikokkal váltakoznak, előbbin a fürj, utóbbin a fogoly tartózkodik, Szabolcs megyében a fogoly a nagy, összefüggő kukoriczásokban, dohányban s efélékben a fürj réteken, kalászos táblákon tartózkodik.

Többen említenek ilyen helyi vonatkozású különbözőteket a két faj előfordulásánál. Ezekre helylyelközzel még visszatérek.

A fürjpusztulásnak fő-fő tényezőjeként általában a „délvidéki mészárlás”-t hozzák fel s ha látjuk az idevágó statisztika horribilis adatait, valóban megállapodni óhajtunk e ténynél, nem óhajtván még más pusztítási tényezővel is foglalkozni! S ha mégis említenek fel ezenkívül is nyomós okokat a fürjek apadása mellett, felesleges a kölcsönös „kiszorítás” deus ex machinájához folyamodnunk !

A harisnak, mondjuk így: nem akadt konkurrense, pedig az még nagyobb mértékben kipusztult, nemcsak egyes helyekről, de általánosságban, mint ezt több megfigyelő jelezte.

Menesdorfer Gusztáv szerint Temeskubinban annyi volt azelőtt a haris, hogy „... este az ember alig értette lármájuktól egymásnak a szavát!” Minthogy ott a létfeltételek úgy a fürjnek, mint a harisnak megvannak, megfigyelő az apadást az ott fellépő fürjbetegségnek is tulajdonítja.

A lokális csapásoknál az eredményében nagyobb a fürjet a vonulása alatt ért pusztulás.

Schenk úr a kérdéseket megelőző tájékoztatójában felemlíti, hogy 1895-ben Marseille kikötőjébe 8.000,000 fürj érkezett, Alexandriából pedig évente 2.000,000 kerül kivitelre”, majd: „kétségtelen, hogy ezekben a horribilis számokban rengeteg sok hazai fürj is szerepel s hogy az ezekből a mészárlásokból előálló irtózatosságot veszteségek lényegesen hozzájárulnak a fürjállomány rohamos csökkentéséhez.”

Ezen állítás kétségtelenül igaz s mint ad oculos bizonyítékoknak jó hasznát vennők, ha ornithologusaink fürj jelöléssel is foglalkoznának, ebből jó perczent kerülne vissza s fogása sem nehéz. Így vonulási utakat kapnánk s ilyenek birtokában — tudván, hogy a mi fürjeink mely szűkebb helyen vonulnak át, vagy hol telelnek, — még preventív intézkedésekre is könnyebben megtehetnék a lépéseket a fürjpusztítást illetőleg. Azért e kedves s vadászatilag értékes madarunk érdekében cselekszünk, ha összefogdosván határainkon néhány fürjet s megjelölve a M.K.O.K. által

forgalomba hozott fecskegyűrűkkel, ismét szárnya szabadjára bocsájtjuk.

Az is sűrűn megesik, hogy a kasza nyakát szegi a fészket őrző fürjtojónak, ez esetben költessük ki a tojásokat tyúkkal s a fürjcsibéket jelöljük meg s később eresszük szabadon, sok meg fog élni közülök, esetleg letársulnak egy szerencsésebb fürj fészkekejéhez.

Nemcsak az egyes évek mutatnak nagy különbségeket a fürjek számában, ezen belül vidékek szerint is igen nagy az ingadozás, úgy a tavasszal érkezett, mint a költés után mutatkozó fürjek számában. A statisztikánál realisabb adatokkal fogom megvilágítani eme állítást az 1907. évre vonatkozólag, még pedig a megfigyelők adataival.

Amellett, hogy általános a panasz a fürjeknek az utóbbi évtizedben történt megfogyatkozásáról; evvel parallel igen sokan megjegyzik, hogy ez éven (1907, néhol 1908) rendkívüli számban jelentkeztek a fürjek. De kivétel is elég akadt, néhol a múlt és jelen állapot közt nem vesznek észre különbséget, mások meg éppen az 1907-8. években alig észleltek fürjet, különben fürjbő vidékeken.

Íme néhány tudósítás, hogy az említett években sok fürj volt: Barthos Gyula, Iharosberény: „1907-ben a fürjek szaporodása igen kedvező volt.” Hegymeghy Dezső, Keszegfalu: „1907-ben több volt.” Dr. Szilágyi Kornél, Újvidék: „1908-ban ismét több mutatkozott.” Dörgő Dániel, Mezőtúr: „A fürj-állomány 1907-ben majdnem megkétszereződött.” Rácz Béla, Szerep: „1907-ben ismét igen sok fürj volt.” Váram Török Gyula, Dézna: 1907-ben szokatlanul nagy számmal volt fürj.” Osztián Kálmán,

Naszód: „A tavaszon az eddigieket felülmúló számban mutatkoztak a fürjek.” (1907-ben).

Erdőhatóság, Zilah: „1895—1905-ig fürj oly kevés volt, hogy naponta 1—2 darabot lehetett csak látni, 1906-ban szaporodás volt észlelhető, ez évben pedig van annyi, mint fogoly, jóllehet ezek száma nem apadt.” Fekete Antal, Zsibó: „Fürj 1907-ben szokatlanul nagy számban érkezett.” Juhász Károly, Bodony: „...kivétel az utolsó év (1907.), mely kedvezett a fürjeknek.” Szeőts Béla, Tavana: „Ez idén sok a fürj, főleg vonulás alatt.(1908). Holicska János, Bábaszék: „1907-ben szokatlanul nagy számban volt fürj.”

Adatok az ellenkezőjére, szintén 1907—08-ból. Erdőhatóság, Sopron: „1907 tavaszán a költéskor hideg esők és árvizek sokat pusztítottak el.” Erdőhatóság, Csorna: „Jelenleg még kevesebb a fürj, alig látható.” Fromm Géza, Ráczeke: „Az idén (1907) fürj és fogoly ijesztően kevés volt.”

Ezzel parallel sokan felemlítik az 1906-7. évi erős tél következtében beállott fogolypusztulást, ez már közismert dolog, részletesen nem foglalkozom vele, itt csak azért említem fel, mert tudva azt, hogy 1907—08-ban sok fürj volt, megint kísérthetne a „kiszorítás” elmélete, ha az eddig elmondottakból okát nem tudnók adni a fogolypusztulásnak. Mások más évet említenek, mint a melyben több fürj volt a rendesnél, így volt ez Rezsőparton 1902-ben stb.

A felsoroltakból, t.i., hogy még egy éven belül is — egyes helyek szerint — hol sok, hol kevés fürj jelentkezik, az állapitható meg, hogy a tavasszal érkezett fürjek nem oszlanak

meg a nekik különben alkalmas országrészekben egyenletesen, hanem a szerencsésen megjöttek fölkeresik szülőföldüket, határaikat, mint ez más fajnál már gyűrűjelzéssel ad oculos is be lett bizonyítva.

Az egyes vidék fürjei összecsoportosulnak, olyként, hogy valami alkalmasabb, nagy gazos tarlón stb. felgyűlnek, míg a körülmények megengedik, ott élnek, azután megint a közelebbi alkalmas területre mennek, hol esetleg már más csapatokat lelnek, így hömpölyög az áradat, számbelileg folyton növekedve, északról délre ősszel.

A tavaszi felvonulás képe nem áll így szemeim előtt, talán gyorsabban utaznak, talán sietteti őket a viszontlátás öröme, mit éreznek, midőn ismert viszonyok közé jutnak s a hangulatuk is más tavasszal stb.

Ha a vonulásban valamely határ fürjei nagy pusztulást szenvednek, világos, hogy tavasszal kevés jut el rendeltetési helyére s így eléáll a lokális úr, mert megeshet, hogy ugyanakkor másutt fürjbőség van. Mellette a fogoly úgy tenyészik, a mint azt az ő helyzete engedi s nem állapítható meg, hogy a honnan rossz telelés stb. miatt hirtelenül kipusztul a fogoly, nyomában következképpen elszaporodnék a fürj!

Láttuk, hogy a haris is ijesztően megfogyott, noha ez a faj különben eléggé alkalmazkodó képességű s jól tenyészik, néhol száraz talajon is. Ha a fürjvonulás kérdésének előrehaladottabb fázisában talán megkapjuk — a ma még hipotézisként jelentkező — ama kérdés bizonyítékát, hogy t.i. a vonuló fürjeink az áttelelés helyéhez vezető útvonal megválasztásában nem következetesek: akkor hatalmas bizonyítékunk lesz a

mellett, hogy a magyarországi fürjek száma az azon év tavaszán érkezett fürjek számától függ.

Avval eleve tisztában vagyunk, hogy ez a tény idáig a vonulási utak ismerete nélkül is pozitívum, adatunk van ugyanis arról a horribilis fürjlelövésről, a melyet Olaszországban, Egyiptomban stb. eszközölnék. Rimler Pál írja: „... egy nap alatt a „Romano” revierben 15,770 darabot lőttek.” Ha bebizonyul, hogy fürjeink nem vonulnak át egész tömegükben mindig Olaszországon keresztül, akkor már fényes magyarázata van annak, hogy miért van nálunk egyik évben kevés, a másokban meg szembeszökően sok fürj.

Hogy a fürjek sikeres vonulásától függ azoknak az évi száma, azt a megfigyelők nagy többsége állítja, Szeöts Béla levelező tag is eme konklúzióra jut a Zoológiai Lapok 1908 október 15-iki számában megírt cikkében. (Kevés fürj, sok fürj, fürj mindenütt).

Barthos Gyula idevonatkozó megjegyzése: „Mult évben (1907) aránylag igen kedvező szaporulatot tapasztaltunk a fürjnél. Lehet, legalább is feltehető, hogy a felvonulás iránya és a terepfoglalás terjedelme kivételesen jól alakult hazánk területén, de kérdés, hogy nem történt-e ez egy másik közeli zónának hátrányára? !” Vaszary Ernő, Rimler Pál, Wáhl Ignác, Koller Pál, Szlávay Kornél, Ifj. Felső-Eöri Nagy Gyula, Binder Béla, Majos Ferencz, Matlsovits Károly, Sztanykovszy Sándor, Lészai Ferencz, Malesevics Emil, Szeöts Béla, Holicska János megfigyelők s az erdőhatósági jelentések nagy része hangsúlyozza azt, hogy a tavasszal érkezett fürjek számától függ az évi fürjek száma.

A vonulás alatt ért veszteség a fűrj pusztulásának a főfaktora s ehhez igen sok - részint szintén általános — részint lokális csapásról adnak hírt a megfigyelők. Ezekből is idézek, hogy fogalmunk legyen ezen tényezőkről is. mert míg a vonulási veszteségeket mindenki tudja, addig a felsorolandók között van több lokális jellegű dolog is.

A „déli pusztítás” után a legtöbben a kulturális viszonyok megváltozását említik, mint a mely tényező főleg vízi madaraknál döntő szokott lenni. Igaz, hogy a lecsapolásokkal tulajdonképpen új meg új területek kínálóznak a szárazföldi madárságnak s így a fűrjnek is s kis mértékben ez megosztólag hat a sok vésznek kitett állományra.

Pár idézés arra, hogy a kulturális viszonyok milyen hatással vannak a fűrj és fogoly elterjedésére: Állami Erdőhatóság, Nagyatád: „A kiscgazdák kötött gazdálkodási módja miatt (60—100 holdon van a lóherésük) itt a kasza pusztít sokat, a foglyot óvják s fészkelése is védettebben folyik.” Erdőhatóság, Csepreg: „Az első kaszálás kevésbé árt a fogolynak, mint a fűrjnek.” Wáhl Ignác, Apatin : „Annak daczára, hogy a fogoly-állomány nem csökkent, a fűrj-állomány néhány év óta szaporodik, régen kevesebb volt mindkét fajból. A javulás az apatini határ ármentesítésének köszönhető.”

Állami Erdőhatóság, Siklós : „A fűrjek pusztulásának oka a vonuláson kívül, a legelők feltörése s mesterséges takarmánytermelés, ilyenek kaszálásakor sok megy tönkre, a fogoly bokros helyeken, erdőszéleken költ s így jobban óva van.” Binder Béla, Székesfehérvár: „A határ része kukoriczás lett s itt jobban szaporíthat a fogoly s vadászata is nehezebb.” Oláh Sándor, Hajdúnánás: „A tagosítás, fásítása az utaknak s a sok

tanya körül a kazlak mind több és több létfeltételt nyújtanak a foglyoknak, de sokat kedvezett nekik az utóbbi 10 év hóhiánya. Ez év (1906-7) kivétel. A fürjet apasztja a szárazság is."

Dörgő Dániel, Mezőtúr: „Ez év (1907) a foglyokra nem volt kedvező. Az utóbbi időben azért volt jelentős fogolyszaporulat, mert az ármentesítés a Kőrösnél sok holt medret létesített, partjain gazos füzessel, ott békén költhetnek."

Veverán István, Abony: „A kapás növények terjedése nem kedvező egyik fajra sem." Fromm Géza, Ráczkeve: "A megváltozott gazdasági rendszer árt a fürjnek, a luczerna stb. hamar kasza alá kerül, a fogoly védettebb helyen költ." Stoll Ernő, Újtelek: "Fürj állítólag sokkal kevesebb van most, mint azelőtt, míg a vizek nem voltak lecsapolva s több legelő volt," Léber Antal, Szatmárnémeti: „A tanyai rendszer itt nem kedvez a fürjnek, mert ezáltal kóbor eb, macska és gyerekek sokat elpusztítanak."

Dr. Szalay Géza, Detta: „Az, hogy a kasza itt a sarlót kiszorította s így a gazos tarló megritkult, szintén egyik tényező a fürj-állomány megfogyatkozásában." Erdőhatóság, Besztercze: „Az okszerű, belterjesebb gazdálkodás nem kedvez a fürjnek, de intenzíve nem szaporodott el a fogoly sem." Erdőhatóság, Zabálcz: „Mindkét faj az erdőirtás nyomán szépen elszaporodott." Erdőhatóság, Székelyudvarhely: „A mértékentűli legeltetés nem kedvez a fürjnek."

Rózsahegyen a tatárkatermelés letűntével csappant meg a fürjek száma. (Azt később aratják, mint a gabonát!)

A költésben a zápor is sok kárt tesz, erről emlékeznek meg: Szeöts, Rimler stb. s általános a dúvadakra és ragadozó madarakra vonatkozó panasz is. Menesdorfer Gusztáv fürj betegség jelenlétét feltételezi. (Ez azonban nincs bebizonyítva. Szemere L.) Hausmann Ernő, Türkös: „A fürjek számát a néha tömegesen megjelenő *Arvicola arvalis* apasztja meg.” (Lehet, hogy ez a körülmény másutt is szóbajöhet s elkerülte eddig a figyelmet.)

A bejött jelentésekben többen alkalmazkodási mozzanatokat közölnek a fürjről és a foglyról, különösen utóbbi kezd erdőn is fészkelő madár lenni, de a fürjről külön hangsúlyozza ezt Barthos Gyula rendes megfigyelő.

Majd a foglyok kóborlásában is megnyilatkozó következetességre hívják fel a figyelmünket, pl. Kállay Ferencz: „Zajtán és környékén fogoly főleg télen van sok a bogárhátú földeken, költeni a „hegyekbe” szálltak.”

A beküldött jelentések révén a fogoly és fürjről szóló ismereteink öregbedtek s így a megfigyelők munkája kárba nem veszett, bár még kezdő ornithologus voltomból kifolyólag azokat talán nem hoztam úgy érvényre, mint azt az Ornithologiai Központnak már az ilyenekben járatosabb tisztviselői tehatték volna.

Azonban biztatott ama körülmény, hogy a központ kebelében való munkálkodásra nem kisebb ember szólított fel, mint szeretett főnökünk, Hermán Ottó úr; megtisztelő bizalmaért e helyen is köszönetet mondok néki.

(*Aquila*, vol.17, 1910, p.150-167)

Ismeretlen Syrrhaptēs paradoxus (Pall.) adatok.

Szemere László.

Két kitömött példány van az egri róm. kath. főgimnázium gyűjteményében; mindkettőt Kerecsenden (Heves megye) lőtték 1889 február 14-én. Ez az adat is az 1888. évi inváziót követő átteleléshez sorolható.

(*Aquila*, vol.16, 1909, p.308)

Megjelent füzetek

11. (1898)

Jaskó Géza: Hizlalás savanyított csalamádéval

Jaskó Géza: Hizlalás tengeri-moslékkal

Jaskó Géza: Magyar ökrök hizlalása

Jaskó Géza: Javított hizlalótakarmány a hizlalás III. időszakára

Jaskó Géza: Takarmányok tápanyagtartalma

Jaskó Géza: Sörgyári hulladék feltakarmányozása

12. (1898)

Jaskó Géza: Sörtörköly és vermelt csalamádé tejelő teheneknek és hizó ökröknek

Jaskó Géza: Hizlalás buza-korpával

Jaskó Géza: Magyar ökrök hizlalása zöld takarmány-félékkel

Jaskó Géza: Sertéshizlalás

Jaskó Géza: Legyek irtása a hizó-istállóból

Jaskó Géza: Tehenek hizlalása

13. (1898)

Jaskó Géza: Tehenek hizlalása

Jaskó Géza: Czukorrépaszelet etetése

Jaskó Géza: Hizlalás moslékkal

Jaskó Géza: Hizlalás burgonyával

Jaskó Géza: Mustraökrök és tehenek hizlalása

14. (1898)

Jaskó Géza: Ötnegyedéves süldők hizlalása

Jaskó Géza: Fiatal ökrök hizlalása

Jaskó Géza: Nyugati származású ökrök hizlalása

Jaskó Géza: Ötéves tinók és sovány jármos ökrök hizlalása

Jaskó Géza: Mustraökrök hizlalása konkolylyal és ocsuval

Jaskó Géza: Takarmányösszeállítás fejőstehenek számára

15. (1898)

Az OMGE. közgyűlése - Kinevezés

Jaskó Géza: Hizó ökrök és hizó juhok takarmányozása, a feletetett takarmányok értékkszámításával

16. (1898)

Jaskó Géza: Sertéshizlalás jövedelmezősége

Szemere Huba: Jövedelmező hizlalás

17. (1898)

Jaskó Géza: A tejhozam csökkenésének és teljes elapadásának okai a teheneknél

Jaskó Géza: A házi állatok takarmányozása

Jaskó Géza: Öreg ökrök feljavítása

18. (1899)

Jaskó Géza: Jármos ökrök téli takarmányozása

Jaskó Géza: A szeszmoslékon való hizlalás jövedelmezősége

Jaskó Géza: Triórhulladék tápláló anyag-tartalma

Gazdasági előadások a Köztelken

Jaskó Géza: Hizlalás befejezése

19. (1899)

Jaskó Géza: Hizlalás szénával és kukoriczával

Jaskó Géza: Igás ökrök takarmányozása

Jaskó Géza: Tengeri táplálóanyag-tartalma

Meteorologiai és Földdelejességi M. K. Központi Intézet

Jaskó Géza: Hizlalás répával és repczepogácsával

Jaskó Géza: Fiatal süldők hizlalása

20. (1899)

Jaskó Géza: Triórhulladék feletetése

Jaskó Géza: Mily árt lehet fizetni az árpadaráért?

Jaskó Géza: Helyes-e a takarmányozás?

Jaskó Géza: Répa és burgonya helyettesítése zöld csalamádéval

Jaskó Géza: Árpadara helyettesítése korpával sertés-hizlalásnál

Jaskó Géza: Négyéves tinók hizlalása

21. (1900)

Jaskó Géza: Az élőállatkiállítás

Monostori Károly - Jaskó Géza: Állattenyésztési intézet

22. (1910)

Monostori Károly - Jaskó Géza: Állattenyésztéstani intézet

Nemzetközi czéllövő-verseny Pusztá-Szent-Lőrinczen

Jaskó Géza: Irodalom: Állat-védelem valláserkölcsei és gazdasági szempontból

Utcanyitási terv

Gyász: Jaskó Károly

A villamos mű

A színház tűzbiztonsága

A Tapolca medrének tisztogatása

Egyházkerületi közgyűlés

Az alagcsövezés

Értekezés

Török Jánosné

Török János

Városi közgyűlés

23. (1910)

Szemere László: Pár szó ragadozó madarainkról

Szemere László: Megfigyelések a kékvércséről

Máday Izidor: Az Országos Állatvédő Egyesület Jaskó Géza igazgatása alatt 1902-1904

Szakértői szemle

A villamos telep épülete

Hoitsy Pál beszámolója

Egyházi közgyűlés

Torony szentelés Acsádon

Egyházkerületi közgyűlés

Török János